

Актуальні питання навчання

УДК 355. 233

О.Ю. Панфілов, Л.О. Петрова

Харківський університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків

СИСТЕМА ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ЯК РАМКОВА УМОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ВІЙСЬКОВОГО КЕРІВНИКА

Розглянуто сутність процесу формування особистості військового керівника в системі військової освіти. Особлива увага приділена системі військової освіти як конститутивному фактору формування військового фахівця не тільки як професіонала, а і творчої інноваційної особистості військового керівника.

Ключові слова: *особистість військового керівника, формування особистості, військова освіта, парадигма військової освіти, гуманізація військової освіти.*

Вступ

Актуальність проблеми. Сучасний етап розвитку Збройних Сил вимагає, щоб військовий професіонал мав не лише високий рівень підготовки у суто військовій справі, а і був інноваційною особистістю, чітко орієнтувався у питаннях управлінської діяльності підлеглими колективами, уміло проводив виховання і навчання, володів методами впливу на підлеглих з метою зміцнення дисципліни та порядку у підрозділах, був комунікабельним, ініціативним, дисциплінованим, самостійним, рішучим, мав заслужений авторитет. Тому дослідження процесу формування особистості військового керівника в системі військової освіти є дуже актуальним.

Філософсько-освітня концептуалізація різних аспектів професійної підготовки і формування особистості військовослужбовця здійснена у працях О. Дзьобаня, П. Квіткіна, В. Мандрагелі, В. Кротюка, М. Требіна, Є. Мануйлова, О. Панфілова, Л. Гончаренка, Г. Фініна, В.Ягупова та ін.

Метою статті є спроба довести, що військова освіта є рамковою умовою формування інноваційної особистості військового керівника.

Основний розділ

Система військової освіти повинна забезпечити підготовку військових фахівців із високим рівнем професіоналізму, компетентності, інтелектуального розвитку, загальної та військово-професійної культури, здатних з високою ефективністю виконувати поставлені завдання щодо оборони України, розвитку власної творчої індивідуальності, наполегливого самостійного засвоєння нових знань протягом військової служби, прийняття оптимальних рішень в нестандартних умовах за всіма спеціальностями й спеціалізаціями, що визначають рівень боєздатності та боєготовності Збройних Сил [1].

Наскільки вища військова освіта реалізує ці завдання? Відповідь можна отримати тоді, коли маєш відповіді на питання:

– якого військового фахівця вища військова освіта сьогодні формує?

– до якої діяльності вона здійснює підготовку майбутнього військового фахівця – суб'єкта управлінської діяльності?

– яким має бути випускник вищої військової освіти сьогодні?

Науковці [2, 3] вважають, що якість підготовки військових фахівців не повною мірою задовольняє потреби Збройних Сил України щодо їх функціонування в мирний час, а також застосування в бойових і наближених до бойових умовах. На їхній погляд, розвиток системи військової освіти стримує низка таких основних причин і проблем: валовий характер підготовки фахівців, певне ігнорування особистості, неповне розкриття й використання здібностей курсантів та відсутність у них зацікавленості в цьому; певна девальвація цінностей вищої освіти, її елітарності в аспекті розвитку інтелектуального рівня особистості та її статусу, що має гарантувати особистості відповідну соціальну роль; недостатня інтеграція з фундаментальною та прикладною наукою, сучасними інноваційними технологіями, що відповідають кращим світовим зразкам; переважаність змісту навчання; ігнорування психологічних рекомендацій стосовно можливостей засвоєння курсантами, визначених обсягів навчального матеріалу та ін. Тобто фактично декларуються, а не реалізуються сучасні вимоги до військової освіти, до якості підготовки військових фахівців.

Провідною особливістю військово-професійної діяльності військового керівника є домінуюча професійна спрямованість, яка проявляється в орієнтації на роботу з особовим складом і активній міжособистісній взаємодії, на організацію діяльності діяльності, на жорстку взаємодію з супротивником. У зв'язку з цим

офіцер повинен мати широке розвинуте практичне мислення та управлінську компетентність.

Як вважають В. Ягупов, В. Конаржевська [4, 5], сучасність потребує формування творчої особистості офіцера з високою культурою праці й спілкування. Поняття “особистість” допомагає охарактеризувати в людині соціальну основу її життєдіяльності, ті властивості і якості, які людина реалізує в соціальних зв'язках, соціальних інститутах, культурі, тобто в суспільному житті, в процесі взаємодії з іншими людьми. Звертаючись до проблеми особистості, Е. Мунье писав: “Особистість – це не об’єкт, нехай навіть найудосконаленіший, який, як і будь-які інші, ми пізнавали б ззовні. Особистість – єдина реальність, що ми пізнаємо й одночасно створюємо зсередини. Будучи всюди, вона ніде не існує задалегідь” [6, С. 309]. Тобто особистість саме як феномен, що не існує в суспільстві в готовому вигляді, обумовило активне звертання дослідників до проблеми її формування.

Формування людини – це складний процес становлення людини як особистості, який відбувається в результаті розвитку і виховання; цілеспрямований процес соціалізації особистості, що характеризується завершеністю, хоча про завершеність цього процесу можна говорити лише умовно. Формування соціально активної особистості здійснюється під впливом усіх без винятку умов суспільства: екологічних, соціальних, економічних, ідеологічних тощо. Цілеспрямоване формування особистості здійснюється в соціальній системі шляхом навчання та виховання [7].

Сказане вище, на наш погляд, доводить необхідність гуманізації військової освіти, орієнтацію на розвиток внутрішнього світу особистості військового керівника, на міжособистісне спілкування, діалог, на допомогу в особистісному зростанні [9, 10]. Таким чином, на рівні цілепокладання здійснюється вписування автономних антропоцентристських цінностей, що ґрунтуються на розумінні природи людини, з соціальними потребами та наявними ресурсними можливостями. Цей процес реалізується в ході вирішення цілої низки проблем співвідношення потреб та запитів особистості, суспільства, держави, збройних сил щодо гармонізації загальносоціального, глобально-планетарного, національного, регіонального, особистісного аспектів функціонування системи військової освіти України. Причому вирішення цих питань на основі осмислення та інтерпретації засадничих ціннісних основ функціонування та розвитку системи військової освіти має здійснюватися в напрямі прогнозування особистісних та соціальних потреб, а не узагальнення лише актуального практичного досвіду, оскільки саме цілепокладання можливе тільки як спосіб випереджувального проектування соціального розвитку. Тут його ціннісний зміст перетікає в чисто практичні проблеми освітньої діяльності, через вирішення яких реалізується мета освітнього процесу.

Таким чином, стає особливо актуальною розробка науково обґрунтованої парадигми військової освіти та виховання, яка віддзеркалює нагальні потреби нашого суспільства та людини, як в сучасних умовах, так і в майбутньому.

На основі аналізу наукової літератури ми дійшли висновку, що за змістом сучасну парадигму вищої військової освіти як системну цілісність та рамкову умову формування інноваційної особистості можна представити у вигляді діалектичної єдності основних складових – соціальної, ціннісної, пізнавальної, особистісної [11]. Такий підхід вважається цілком виваженим і заслуговує розгляду з урахуванням специфіки нашого дослідження.

Отже, соціальна складова парадигми військової освіти передбачає дослідження впливу на функціонування військової освіти таких сутнісних чинників, як держава, громадські інституції в суспільстві, культура, наука, техніка, військове мистецтво, збройні сили, інші силові відомства тощо [12, 13, С. 324-325]. Її соціальним підґрунтям є “інформаційне суспільство”, яке розуміється як нова стадія духовного розвитку людства. В умовах розбудови інформаційного суспільства соціальним механізмом формування особистості є детермінований потребами суспільства й особистості спосіб цілеспрямованого й опосередкованого впливу соціально-інформаційного простору на процес розгортання природи і психіки людини, свідомість, стиль життя та діяльність, ціннісні орієнтації та громадську позицію індивіда з метою набуття й трансформації індивідуальних соціокультурних і соціально-типологічних якостей соціуму, соціально-професійних груп і відповідної ментальності, який реалізується через систему суб’єкт-суб’єктних та суб’єкт-об’єктних відносин і зумовлюється об’єктивними закономірностями процесу формування особистості.

Ціннісна складова парадигми військової освіти включає дослідження духовно-ціннісних аспектів людського виміру військово-освітньої системи та військово-освітньої діяльності й пов’язана з обґрунтуванням цілепокладання ідеалів, норм та пріоритетних цінностей і смислів духовного світу військово-службовців [13, С. 325]. Ця підсистема сучасної парадигми військової освіти має включати в себе розробку та обґрунтування таких пріоритетних аспектів формування нової ментальності, як:

цінність буття особистості захисника Батьківщини, ціннісні засади його розвитку та саморозвитку в природному і соціальному оточенні як основи військово-професійної діяльності;

модель військового фахівця;

ідеал освіченості майбутнього військовослужбовця та найвищих пріоритетних цінностей у його світогляді;

діагностичне цілепокладання у військово-освітній практиці й теорії військової освіти;

гуманізація та гуманітаризація військово-освітньої діяльності;

перспективи сучасної військової освіти як втілення спрямованого і всебічного формування в захисників Батьківщини пріоритетних цінностей (чесності, гідності, відданості військовій справі, стійкості, мужності, відповідальності та інших громадянських якостей).

Треба звернути увагу на те, що, не зважаючи на глобалізаційні процеси, що істотно змінюють військово-освітні пріоритети, система освітніх цінностей зберігає спадкоємність, “кристалізуючи” провідні освітні ідеали. Виходячи з викладеного вище, визначимо поняття військово-освітніх цінностей як систему соціальних норм та ідеалів, що відображає духовно-ціннісні аспекти людського виміру військово-освітньої діяльності, опанування яких під час військово-освітнього процесу спрямоване на формування в майбутнього військового керівника власних ідеалів, норм та пріоритетних цінностей. Він має шанувати національні святині й символи, вітчизняну історію та культуру.

Поняття освіта тісно пов'язане з поняттям культури і позначає специфічний людський спосіб розвитку природних задатків і можливостей. Культура – це вирощування, вдосконалення, формування образу людини. Класична освіта в ідеалі повинна формувати не представника соціальної групи, не робітника і навіть не громадянина, а бути повністю направленою на розкриття безмежних можливостей та індивідуальності людини.

В останнє десятиріччя зміни в характері навчання особистості йдуть у контексті глобальних перетворень освітніх систем. До їх числа можна віднести такі: масовий характер освіти та її безперервність як нова якість; орієнтація на активне засвоєння людиною способів пізнавальної діяльності, її само-розкриття як особистості. Треба зауважити, що освітня революція також збільшує досить великий і загрозливий розрив між знаннями й вихованістю людей як у нашій країні, так і в усьому світі. А це приховує у собі реальну небезпеку самому існуванню людської спільноти.

Процес виховання значно ускладнюється, оскільки йдеться вже не про те, аби прищепити черговому поколінню мінімум навичок, дати йому освіту і професію, а й сформувати нову психологію і свідомість, високу духовну культуру, як передумову вирішення завдань, що постають перед суспільством. Питання про шляхи і способи якісного підвищення рівня військової освіти в нашій державі вимагає чіткого усвідомлення того, що цей рівень визначатиметься, зрештою, рівнем освоєння в процесі виховання і навчання загальної і національної культури. Обсяг і глибина знань, розвинені творчі здібності майбутніх військових керівників повинні поєднуватись з високою культурою, вищими духовними злетами, запитаними та інтересами, устремліннями

служити загальному Добру. Саме тому вся система військової освіти повинна будуватись так, щоб вона готувала не просто високоосвічених, а й висококультурних захисників нашої суверенної України. Назріла необхідність подолати уявлення про освіту як про сферу здобуття знань шляхом вивчення системи певних наук (математичних, природничих, військових чи гуманітарних). Необхідно повернутись до витоків у розумінні науки, до спадщини Г. Сковороди: наука - це те, що навчає нас бути людиною [14].

Ураховуючи викладене, в освітньому процесі викладачі повинні створювати умови і вибирати такі засоби і технології, що забезпечують особистісне зростання курсантів, розвиток їхніх суб'єктних якостей і прояв індивідуальності. Кожна навчальна дисципліна та визначена освітня технологія мають бути орієнтовані на розвиток цих якостей. При цьому формувати інноваційну особистість сучасного військового керівника та давати йому такий комплекс якостей та компетентності викладачі мають в умовах, коли відбувається кардинальна трансформація основної викладацької функції: нині, на зламі століть, викладач перестає бути джерелом нової інформації і навіть її інтерпретатором. Тепер він своєрідний провідник, тьютор у контексті розуміння освіти як побудови тим, хто навчається “індивідуальної освітньої траєкторії” [14, С. 140]. Таким чином, зміна вимог до підготовки військових керівників тягне за собою і кадрову проблему викладацького складу, який змушений не просто підвищувати кваліфікацію, а докорінно трансформуватися, позаяк розвиток військової освіти гальмується неготовністю багатьох викладачів до інноваційної освітньої діяльності.

Нікому не зупинити динамізму суспільного прогресу, де інформація, знання, технології змінюються кілька разів за життя людини. Це вимагає формувати особистість, спроможну жити в системі таких змін, самій творити зміни, здатну розрізняти прогресивні і регресивні зміни. Особливе значення на сучасному етапі розвитку України має подолання протиріччя у вузівській освіті між завданнями формування творчої особистості фахівця та консервативною системою підготовки кадрів, що має вплив застарілої хвороби – технократії. Усе ще не переборений розрив між двома складовими вищої освіти, особливо технічної – природничонаукової і гуманітарної, що складають нерозривну єдність [15].

У цьому контексті доречним буде згадати роздуми великого вченого, філософа В.І. Вернадського про освіту, який вважав, що освіта, в тому числі і професійна, повинна бути всебічною. Це узгоджується з його вченням про ноосферу, в якому здійснено синтез природничих і гуманітарних наук. Відомий всім факт, що неповне, одностороннє знання породжує однобічні дії, що в умовах загострення загальних проблем сучасності може призвести і призводить до катастрофічних наслідків.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумок, треба зазначити, що військова освіта має забезпечувати умови для формування та самореалізації особистості, гнучкість і варіативність навчання, виважену гуманітарну спрямованість, значущість та престиж військової служби. Кінцевим результатом діяльності усіх рівнів військової освіти є всебічно освічена особистість, яка адекватно сприймає реальність, має системний світогляд і аналітичне мислення, здатна приймати оптимальні рішення відповідно до профілю своєї військово-професійної діяльності. На наш погляд, обмежуючи вимоги до сучасного випускника вищого військового навчального закладу тільки рівнем професійної підготовки недоцільно. Тобто за сучасних умов підготовка сучасного військового керівника має бути спрямована на активний пошук інноваційних форм і методів менеджменту військової освіти в контексті набуття майбутнім військовим фахівцем професіоналізму, та які могли б стимулювати зростання його інтелектуального потенціалу, компетентності, ініціативи та творчості.

Список літератури

1. Полторак С.Т. Розвиток системи вищої військової освіти України та за кордоном: державноуправлінські аспекти / С.Т. Полторак // Інвестиції: практика та досвід. Державне управління. – 2016. – № 3. – С. 70-73.
2. Телелим В.М. Військова освіта в системі безпеки та оборони держави / В. Телелим, Р. Тимошенко, Ю. Приходько // Наука і оборона. – 2013. – № 4. – С. 21-29.
3. Телелим В.М. Система військової освіти: протиріччя розвитку, напрями та шляхи реформування [Текст] / В.М. Телелим, Ю.І. Приходько // Наука і оборона. – 2012. – № 4. – С. 42-46.
4. Ягунов В.В. Суб'єктно-діяльнісний підхід як ефективна методологічна основа формування готовності військового керівника до управлінської діяльності [Текст] / В.В. Ягунов // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – 2008. – Вип. 17 (21). – С. 153-160.
5. Конаржевська В.І. Формування критичного мислення майбутніх офіцерів у процесі професійної підготовки [Текст]: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 /

В.І. Конаржевська; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Х., 2009. – 20 с. – укр.

6. Мунье Э. Краткое введение. К вопросу о личном универсуме. Персонализм – подлинная философия XX века // Путь в философию. Антология. – М.: ПЕР СЭ; СПб.: Университетская книга, 2001. – С. 307-319.
7. Кривоконь А. Факторы социального формирования личности (социально-философский аспект): моногр. / А. Кривоконь. – Х.: Факт, 2005. – 240 с.
8. Rest J. Developmental psychology and value education. Moral Development, Moral Education [Text] / J. Rest, B. Munsey (Ed.) and Kohlberg. – Harvard: The Harvard International Press, 2000. – 280 p. – P. 100-116.
9. Петрова Л.А. Формирование личности в процессе профессионального образования / Л.А. Петрова // Проблемы социально-экономического развития Сибири. Братский государственный университет. Серия: философия, социология, право. – 2013. – Вып. 4 (33). – С. 20-25.
10. Чорний В.С. Підвищення ефективності підготовки військових фахівців: проблеми та перспективи [Текст] / В.С. Чорний // Військова освіта. – К., 2011. – № 2 (24). – С. 3-9.
11. Гончаренко О.Л. Західна парадигма формування особистості військового професіонала (соціально-філософський аналіз) [Текст]: Автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.03 / О.Л. Гончаренко; Харків, 2008. – 186 с. – укр.
12. Науменко М.І. Проектування змісту освіти як засіб підвищення професійної компетентності військових фахівців [Текст] / М.І. Науменко, Ю.І. Приходько // Збірник наукових праць Військового інституту КНУ ім. Т. Шевченка. – 2011. – Вип. № 32. – С. 5-14.
13. Нецадим М.І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика [Текст]: моногр. / М.І. Нецадим. – К.: Київський університет, 2003. – 852 с.
14. Сковорода Г.С. Повне зібрання творів у 2 т. / Г.С. Сковорода. – С.: Наук. думка, 1973. – Т. 1. – 531 с.
14. Плахотнік О.В. Суб'єкт в освітньому просторі: соціально-філософський аналіз [Текст]: Автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.03 / О.В. Плахотнік; Харк. військ. ун-т. – Х., 2004. – 186 с.
15. Пунченко О.П. Образование в системе философских ценностей: моногр. / О.П. Пунченко, Н.О. Пунченко. – Одесса: Печатный дом, Друж. Південь, 2010. – 506 с.

Надійшла до редколегії 12.05.2016

Рецензент: канд. філос. наук, доц. В.А. Кротюк, Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків.

СИСТЕМА ВОЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ КАК РАМОЧНОЕ УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ ВОЕННОГО РУКОВОДИТЕЛЯ

А.Ю. Панфилов, Л.А. Петрова

Рассмотрен процесс формирования личности военного руководителя в системе военного образования. Особое внимание уделено системе военного образования как конститутивного фактора формирования военного специалиста не только как профессионала, а и творческой инновационной личности военного руководителя.

Ключевые слова: личность, формирование личности, факторы формирования личности, образование, культура, среда.

MILITARY EDUCATION SYSTEM OF UKRAINE AS SCOPE CONDITION OF MILITARY LEADERS PERSONALITY FORMING

O.Yu. Panfilov, L.O. Petrova

The process of formation of the personality of a military leader in the system of military education. Particular attention is paid to the system of military education as a constitutive factor in the formation of the military expert, not only as a professional, and creative and innovative personality of the military leader.

Keywords: personality, forming of personality, factors of forming of personality, education, culture, environment.